

afgiftekantoor
2200 Herentals 1
P 409301
Wettelijk Depot B.D.54.073

België - Belgique
PB
2200 Herentals 1
BC 9428

maandelijks clubtijdschrift

171

september 2019

verantwoordelijke uitgever
Postbus 105 – 2200 Herentals

Numismatica Herentals EGMP
redactie : Rudy Dillen

Bestuur

Rudy Dillen	voorzitter - secretaris - redacteur 0471-329179 rudy.dillen@telenet.be
Marc De Quint	penningmeester - schatbewaarder 0474-448096 marcdequint@gmail.com
Koen De Pooter	veilingmeester - waardebepalings 0473-556266 koen.de.pooter@telenet.be
Frank Lippens	webmaster - archivaris - bibliothecaris 0475-552400 frank.lippens1@skynet.be
Herwig Helsen	bibliothecaris - standhouders 0479-208820 herwig.helsen1@telenet.be

adres	Numismatica – Postbus 105 – 2200 Herentals
rekeningnummer	BE43 0014 2061 3601 GEBABEBB
lidgeld-2019 14 €	lidmaatschap Numismatica Herentals EGMP (20 € voor leden in het buitenland)
10 €	lokaal lidmaatschap Numismatica Herentals enkel voor leden van andere EGMP-afdelingen (12 € voor leden in het buitenland)
1 €	éénmalig daglidmaatschap voor nieuwe bezoekers
gratis toegang	voor -18 jaar, vergezeld van een volwassen lid
aangesloten bij	E.G.M.P. - Koninklijke Vereniging Herentalse Cultuurraad
website	www.numismatica-herentals.be

maandelijks clubactiviteit op de 2e zondag van de maand, 8.30-12u
Parochiezaal St-Antonius - Kapucijnenstraat 7, 2200 Herentals

zondag 8 september 2019 13 okt - 10 nov - 8 dec = Coin Event

cover: de lakennijverheid en de lakenhandel vormden de grondslag van de middeleeuwse politieke macht en welvaart van de stad Herentals. In 1322 bekwam de stad van de hertog het recht om een lakengilde op te richten en het laken te zegelen. Deze *Sigillum ad causas* (het zegel ter zake), een van de oudste stadszegels, stond mogelijk model voor de Herentalse 'lakenloodjes'. Centraal, de heilige Waldetrudis, patrones van de stad, houdt een palmtak en een boek en wordt geflankeerd door 2 geplante eiken met een stevige kruin. Omschrift: **SIGILLUM + OPIDI + DE + HERENTALS + AD CAUSAS** +. Kerkarchief St-Waldetrudis, Schepenbrieven 1347-1499. Bron: Historisch Jaarboek van Herentals I, uitgegeven door de Herentalse Geschiedkundige Kring vzw, 1986.

Tentoonstelling

CLUBNIEUWS

Jacques Priem plaatst enkele munten uit zijn verzameling waar hij geen raad mee weet, in onze maandelijkse tentoonstelling. Met '**Onbekend / Onbemind**' doet hij beroep op clubleden die hem kunnen helpen om de tentoongestelde munten te identificeren. Neem zeker een kijkje!

MAUQUOY®
since 1875

Industrieweg 12
B - 2280 Grobbendonk
Belgium
www.mauquoy.com
+32 (0)14 50 79 10
medal@mauquoy.com

Vriendschappelijke ontmoeting met TC Olen

Zondag 15 september bekampen we de Olense tennissers weer in een jaarlijkse ontmoeting met petanque, tapschieten en Kubb, Kapellekensstraat 25. De wedstrijden beginnen stipt om 14u en duren tot ca. 18u. We sluiten af met belegde broodjes, een stukje taart en een drankje. Sportievelingen mogen zich nog steeds melden aan onze bestuurstafel. Doe mee!

Pittig drukwerk,
ook in kleine oplages

**DRUKKERIJ
BAUDOIN**

Drukkerij • Grafische vormgeving
Poederleesteenweg 108 • B-2460 Lichtaart • Tel. 014 55 55 55
e-mail: info@drukkerijbaudoin.be • www.drukkerijbaudoin.be

Eindactiviteiten

zondag 8 september 2019

- 11.15u **Trekking van de jeugdtombola** gratis lootje voor -18 jaar
munt + biljet + verzamelalbum altijd-prijs!
- 11.20u **Bekendmaking winnaar muntenpuzzel** strookje vóór 11u
* zilveren penning '1 thaler', Josephvs II - Regensburg 1974
- 11.25u **Aanwezigheidstombola** gratis voor alle aangesloten leden

- * zilveren 100 franc, 100j Liberté 1886-1986 - Frankrijk 1986
- * zilveren 10 kronen, Gustaf VI Adolf - Zweden 1972
- zilveren 10 gulden, 50 jaar Marshall-Plan - Nederland 1997
- zilveren 250 frank, 60 jaar koningin Astrid - België 1995

- 11.30u **Trekking lootjestombola** 1 € = 1 lootje 5 € = 6 lootjes

- * gouden 20 frank, Leopold II - België 1869
- zilveren 5 shillings George VI, 300j Kaapstad - Z-Afrika 1952
- * zilveren 25 kronen, Haakon VII & Olav V - Noorwegen 1970
- zilveren 5 frank, Leopold II - België 1873
- * zilveren one dollar, Duitsland WK-Voetbal - Cook Eiland. 2001
- zilveren 500 drachme, XIII Europa Spelen - Griekenland 1981
- zilveren 2 1/2 gulden, koningin Wilhelmina - Nederland 1932
- zilveren herdenkingspenning koning Boudewijn - België 1993

met telkens een lekkere fles Solatio Rouge, Pays d'Oc - Frankrijk, 2017

- 11.35u **Start van de clubveiling** tijdig biednummer afhalen!

Nieuwe publicatie **Eerste hulp bij het identificeren van loden zegels**
Raf Van Laere **15de-18de eeuw**

Loden zegels en verzegelingen, ook wel eens lakenloodjes genoemd, worden vaak gevonden door metaaldetectorrsten maar blijven een erg verwaarloosd studieobject. Omwille van de grote hoeveelheid nieuw materiaal die het daglicht ziet bestaat de behoefte aan een werk dat hulp biedt bij de identificatie ervan. Recente publicaties in Groot-Brittannië en in Frankrijk schenken minder aandacht aan loden zegels uit de Lage Landen. In de nieuwe publicatie komen loden zegels van Nederland en België veel ruimer aan bod zonder zegels uit andere landen die in onze streken gevonden worden te verwaarlozen.

Omdat loden zegels vaak van plaatselijke autoriteiten stammen zijn ze erg moeilijk in algemene termen te vatten. Het leek daarom een goed idee om een brede waaier aan voorbeelden te beschrijven en te tonen.

Er worden bijna 1.900 zegels van verschillende steden en hun varianten voornamelijk uit de periode van de 15de tot de 18de eeuw beknopt beschreven en afgebeeld. Daarvan zijn er een 500-tal uit Nederland en een 200-tal uit België.

I.
TEXT

Aangezien er in de Lage Landen ook zegels uit andere landen worden gevonden zijn tevens zegels uit Duitsland (ca. 170), Frankrijk (ca. 500), Groot-Brittannië (ca. 250) en andere landen waarmee onze streken minder handelscontacten hadden zoals Polen (ca. 120), Spanje (ca. 50) enz. opgenomen.

Het geheel wordt voorafgegaan door een beknopte inleiding waarin de geschiedenis van het gebruik van loden zegels in het algemeen onderzocht wordt en waarin de meest voorkomende types vanuit technisch oogpunt beschreven worden.

Indices maken het gebruik van de publicatie makkelijker.

Eerste hulp bestaat uit een deel tekst van circa 450 pag. en een deel afbeeldingen van circa 550 pag. Beide delen kunnen niet afzonderlijk worden verkregen. *Eerste hulp* is een gezamenlijke uitgave van Limburgse Studies in Wijer en Stichting Uitgeverij Clinkaert in Voorburg.

Tot eind 2019 kosten beide delen samen € 100,- verzending niet inbegrepen. Nadien wordt de prijs € 150,-. De oplage is beperkt!

Bestellen voor levering in Nederland: Uitgeverij Clinkaert, p/a Laan van Nieuw Oosteinde 104a, 2274 EK Voorburg, bestellen@clinkaert.nl

Bestellen voor levering in België: Limburgse Studies, p/a Rijksarchief, Bampslaan 4, 3500 Hasselt of via de auteur raf.van.laere@pandora.be

Dank zij het immense en bewonderenswaardige corpus van auteur Raf Van Laere over loden zegels en verzegelingen krijgen we een beter inzicht in toepassing en gebruik van o.m. de lakenloodjes, een randgebied van de numismatiek. Naast een situering van dit fenomeen lichten we er de Kempense textielloodjes van Herentals, Lier, Mechelen, Mol en Turnhout uit in 5 afleveringen. We laten de auteur zelf aan het woord:

Woord vooraf

Mijn belangstelling voor loden zegels en verzegelingen werd meer dan een kwarteeuw geleden gewekt toen enkele metaaldetectoristen mij hun vondsten toonden. Tussen het materiaal, dat zij als afval beschouwden, waren ook enkele loden schijfjes die duidelijk oud waren maar waarvan ik geen idee had waarvoor ze ooit gediend hadden. Mijn zoektocht o.m. in het *Belgisch Tijdschrift voor Numismatiek en Zegelkunde* leerde mij dat het om zogenaamde *lakenloden* ging. Literatuur over het onderwerp was op dat ogenblik niet alleen schaars maar ook erg verspreid en vaak relatief oud. De belangstelling voor het onderwerp was gering ondanks het feit dat detectoristen volop nieuw materiaal aan het licht brachten.

Nieuw materiaal en vooral nieuwe vragen bleven toestromen ook vanuit de officiële archeologische kanalen waardoor de nood aan een referentiecollectie met een breed gamma aan vergelijkings- en studiemateriaal voor onze streken, acuut werd. Vermits heel wat detectoristen spontaan hun loden zegels bleven afstaan, groeide bijna ongemerkt een vrij omvangrijke verzameling loden zegels uit de voormalige Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden en omliggende gebieden. De kern van deze verzameling werd aangevuld door enkele aankopen via het wereldwijde web die het representatieve karakter ten goede kwamen en die de basis vormden voor boeiende contacten met andere geïnteresseerden die allen op hun manier bijgedragen hebben tot de realisatie van deze publicatie.

Inleiding

Meestal wordt aangenomen dat de Romeinen de eersten zijn die op grote schaal loden zegels gebruiken om documenten en producten te zegelen. Waar, waarom en wanneer dit precies voor het eerst gebeurt, blijft op dit ogenblik echter onduidelijk. Romeinse zegels hebben vaak de vorm van een halve bol of een afgeknotte kegel en dragen dan slechts aan een zijde

een beeldenaar. Ze geven vaak de indruk gevormd te zijn door een 'druppel' gesmolten lood die gestempeld wordt op het moment dat het metaal nog warm en makkelijk vervormbaar is. Soms lijkt het alsof ze rechtstreeks aan een voorwerp of product bevestigd werden, in andere gevallen vertonen ze sporen van een touwtje dat er doorheen loopt.

Herentals

Herentals voert een boom in haar wapen. Vermits verschillende steden in de omgeving zoals 's-Hertogenbosch eveneens een boom in hun wapen voeren, is bijkomende informatie noodzakelijk om Herentalse zegels met zekerheid te kunnen identificeren. De Herentalse gewortelde boom met zijn typische drie kruinen is voor een geoefend oog relatief makkelijk herkenbaar. De meeste zegels dragen eveneens een voorstelling van de plaatselijke patroonheilige - de heilige Waldetrudis - waardoor hun identificatie definitief verzekerd is. Tijdens de 15de eeuw worden in Herentals klaarblijkelijk alleen scharnierzegels met dubbele vergrendeling gebruikt. Er lijkt geen verband te bestaan tussen de technische en de iconografische voor- en keerzijde.

Herentals krijgt in 1209 stadsrechten en ontwikkelt zich vooral als handels- en bestuurlijk centrum. Op economisch vlak mag de stad gerekend worden tot de kleine Brabantse textielcentra die tijdens de late middeleeuwen een periode van bloei doormaken. Tijdens de 14de en 15de eeuw wordt Herentals' textiel o.m. tot in Gdansk (Polen) uitgevoerd.

89. Scharnierzegel met dubbele vergrendeling; Herentals, 15de eeuw;

Ø 18,5 mm, voorzijde beschadigd, textielfragment bewaard

Voorzijde: resten van een niet geïdentificeerde beeldenaar - mogelijk de heilige Waldetrudis - omsloten door een parelcirkel. Legende:) A (
Keerzijde: boom met drie kruinen. Legende: **HERENT'** / (

Beide types kennen een lang leven. Het eerste type is nauw verwant met o.m. de pegels die tot diep in de 19de eeuw gebruikt worden voor het ijken van kruiken. Het tweede type evolueert tot bullen of tweepunt-zegels die nog steeds sporadisch in gebruik zijn o.m. in de pauselijke kanselarij. Via het Byzantijnse keizerrijk verspreidt dit type zich in het oosten van Europa en blijft o.m. in Rusland tot diep in de 19de eeuw het overheersende type.

90. Scharnierzegel met dubbele (?) vergrendeling; Herentals, 15e eeuw, Ø 22 mm; voorzijde aangekoekt en corrosie

Voorzijde: resten van een niet geïdentificeerde beeldenaar, mogelijk de heilige Waldetrudis. Legende:) ET ( ) I (

Keerzijde: boom met wortels, een kale stam en twee zijkruiden doorbreekt een kabelcirkel. Legende: **HERETAL** / ( ) . **IDI . D**

Het geheel is omsloten door een kabelcirkel.

Volgens sommigen wordt het gebruik van loden zegels voor goederen in West-Europa ingevoerd vanuit Zuid-Italië waar Byzantijnse luxestoffen verhandeld worden die door de douane met lood gezegeld worden om aan te geven dat aan de fiscale verplichtingen voldaan is. Als deze stoffen vervolgens geëxporteerd worden naar West-Europa dan is de oorspronkelijke functie van de Byzantijnse zegels volgens deze theorie niet meer duidelijk. De loden zegels worden dan beschouwd als kwaliteitsmerken en dienen als inspiratiebron voor soortgelijke merken die aangebracht worden op luxetextiel van o.m. de Lage Landen.

Hoe verleidelijk deze verklaring ook moge klinken, ze blijft een onbewezen hypothese die heel wat lacunes vertoont. Er bestaan immers nauwelijks of geen aanwijzingen dat tweepuntzegels tijdens de middeleeuwen gebruikt zijn voor goederen uit de Lage Landen of de rest van West-Europa. Er wordt daarbij eveneens over het hoofd gezien dat in de

Lage Landen ten laatste vanaf het midden van de 13de eeuw scharnierzegels gebruikt worden, een zegeltype waarvoor geen Byzantijnse voorbeelden bekend zijn. Hetzelfde geldt voor de verschillende types pijpzegel die ten laatste vanaf de 14de eeuw in onze streken geattesteerd zijn. Anderen zien een verband tussen de verovering van Constantinopel tijdens de Vierde Kruistocht, waarbij Boudewijn IX, graaf van Vlaanderen in 1204 tot keizer uitgeroepen wordt. Deze hypothese verklaart echter evenmin de oorsprong van de scharnierzegels en de pijpzegels waarvoor, zoals hoger reeds gesteld, geen Byzantijnse parallellen bekend zijn. Een beïnvloeding door Russische 'monetaire' loden zegels, die vanaf de 10de eeuw gebruikt worden om vellen van eekhoorns een ruilwaarde te geven, kan evenmin uitgesloten worden maar ook in dat geval blijft het ontstaan van scharnier- en pijpzegels zonder verklaring.

Misschien moeten we aannemen dat scharnierzegels ontwikkeld worden en voor het eerst op grote schaal gebruikt zijn in de Lage Landen en wellicht zelfs in Vlaanderen en van daaruit in de rest van W-Europa ingang hebben gevonden. Alleen nieuwe, nauwkeurig dateerbare vondsten en wellicht ook verder archiefonderzoek kunnen hierover uitsluitsel geven. Het staat echter vast dat wanneer in onze streken scharnierzegels reeds gemeengoed zijn, dit elders o.m. in Duitsland nog niet voor de hand ligt zoals een Keulse vondst van een aangesmolten loden zegel - naar Romeins model(?) - bewijst. **St-Waldetrudis**

Het zegelen van producten en goederen moet wellicht in verband gebracht worden met het marktrecht dat steden of gemeenten niet alleen het recht geeft om op gezette tijdstippen markten te organiseren, maar ook het recht en de plicht om de kwaliteit te controleren van de goederen die er te koop aangeboden worden. Dit geldt niet alleen voor levensmiddelen zoals vlees, vis, groenten, fruit, bier, wijn ... en andere verbruiksgoederen, maar ook voor gebruiksgoederen zoals textiel. Indien deze hypothese juist is dan vervangen loden zegels oudere merken in inkt, kleurstof of was. Deze overgang tussen wassen en loden zegels is waarschijnlijk niet overal op hetzelfde tijdstip en op dezelfde manier gebeurd. Uit archiefmateriaal weten we dat bijv. in Valenciennes (F) wassen (*boule*) en loden (*plommet*) zegels, elk met een eigen functie tijdens de eerste decennia van de 14de eeuw nog samen gebruikt worden.

Wanneer stedelijke overheden in onze streken voor het eerst dergelijke kwaliteitsmerken (mogen) aanbrenge(n) is op dit ogenblik moeilijk te achterhalen. Marktrecht wordt tijdens de Karolingische tijd al sporadisch verleend, o.m. door Karel de Grote in 785 aan Aken. Het marktrecht geldt in vele gevallen als voorloper van een meer uitgebreid stadsrecht dat vanaf de 10de eeuw toegekend wordt. Het keuren van verbruiksgoederen heeft nauwelijks tastbare en uitsluitend zijdelingse sporen nagelaten zoals **loden pegels in schenkkannen** en ijkringen rond de hals van wijnflessen die garanderen dat de koper de juiste hoeveelheid bier, wijn ... geleverd krijgt. Ook het ijken van handelsgewichten moet in deze context geplaatst

worden. De meeste gebruiksgoederen worden niet gemerkt door de stedelijke overheid. Edelsmeedwerk, maar ook textiel vormen hierop de spreekwoordelijke uitzonderingen vermits deze bijna steeds gemerkt worden door de overheid van het productiecentrum.

In de Lage Landen en de aangrenzende gebieden evolueert de textielproductie vrij vroeg naar een goed georganiseerde ambachtelijke activiteit waarin niet alleen Vlaamse steden zoals Brugge, Gent en Ieper maar ook Brabantse centra als Brussel, Leuven en Mechelen eeuwenlang een vooraanstaande rol spelen. Het is daarom niet verwonderlijk dat textiel al vroeg aan stedelijke controle onderworpen wordt. Bij die controle wordt een stedelijk merkteken aangebracht dat potentiële kopers moet overtuigen van de kwaliteit van het textiel. Dergelijke merktekens kunnen verschillende vormen aannemen. De oudste merken worden waarschijnlijk in inkt of een andere kleurstof aangebracht. Een traditie die in een aantal gevallen ook in onze streken tot bij het begin van de 19de eeuw blijft voortleven. Sommige stedelijke overheden stellen daarenboven bijkomende eisen aan de wevers. Zo eisen ze soms dat een specifieke zelfkant of een merk in elk stuk textiel geweven wordt.

Voorlopig is echter onduidelijk waar en wanneer dergelijke eisen voor het eerst gesteld worden. Onder meer H. Laurent in *Un grand commerce d'exportation au Moyen Age. La draperie des Pays-Bas en France et dans les pays méditerranéens, XIIe-XVe siècle*, beschrijft helder en beknopt hoe de verschillende soorten textiel en hun herkomst al vroeg herkend kunnen worden door hun afmetingen, hun zelfkant, hun loden zegel(s), de manier waarop ze gevouwen worden en hun verpakking.

91. Scharnierzegel met dubbele vergrendeling; Herentals, 15de eeuw, Ø 22 mm, voorzijde beschadigd.

Voorzijde: boom (?) met bijtekens (?). Legende: + **S'** ( ) **T'**, het geheel is omsloten door een parelcirkel.

Keerzijde: de heilige Waldetrudis, staand, met in beide handen een onduidelijk attribuut - mogelijk een (palm)tak en een boek. Legende: **S'** / **WAL** / **DETR'**. Het geheel is omsloten door een parelcirkel.

Dezelfde onzekerheid bestaat over het invoeren van loden zegels. De oudste normatieve tekst uit de Lage Landen waarin sprake is van het aanbrenge van een stedelijk kwaliteitsmerk - *signum* - stamt uit Maastricht en dateert van 1220. Maar of met dit *signum* inderdaad een loden zegel bedoeld wordt, is verre van zeker. Vermits Maastricht in die periode beslist niet tot de meest invloedrijke of vooruitstrevende textielcentra kan gerekend worden, mag men ervan uitgaan dat dergelijke *signa* in belangrijker centra heel wat eerder gebruikt worden.

Een eerste aanduiding wordt gegeven door enkele archeologische vondsten uit Nederland. Het oudste tot nog toe met min of meer zekerheid dateerbare loden scharnierzegel voor textiel werd in Leiden gevonden en dateert op basis van zijn archeologische context van rond 1275. Het is dus minstens een halve eeuw jonger dan de Maastrichtse tekst. In Soest (D) zijn loden zegels reeds in 1261 geattesteerd. De oudste exemplaren van Speyer (D) dateren uit de periode 1260-1280. Op basis van archeologische vondsten en archivalia mag men daarom aannemen dat loden zegels ten laatste vanaf het midden van de 13de eeuw gemeengoed zijn in de Lage Landen en aangrenzende gebieden.

Archeologisch onderzoek in Ieper heeft duidelijk gemaakt dat op het einde van de 14de eeuw al meerdere types loden zegels - scharnierzegels met centrale en met dubbele vergrendeling zowel als pijpzegels - tegelijk in gebruik zijn wat op een lange traditie en een complexe evolutie wijst.

Zoals hoger al gesteld is bijkomend archeologisch onderzoek nodig om een beter idee te krijgen van de juiste ontstaansperiode en de manier waarop het gebruik van loden zegels zich in W-Europa verspreid heeft.

92. Scharnierzegel met dubbele vergrendeling; Herentals, 15de eeuw, Ø 22 mm; voorzijde grotendeels uitgebroken

Voorzijde: -

Keerzijde: boom met drie (?) kruinen en aan beide zijden drie punten, doorbreekt een parelcirkel. Legende:) **E . HERE** (. Het geheel is omsloten door een parelcirkel.

Bij gebrek aan archeologisch goed gedocumenteerde vondsten, worden loden zegels meestal op basis van stilistische kenmerken gedateerd. Bij zegels waarop tekst voorkomt kan de gebruikte schriftsoort eveneens aanwijzingen geven. In de Lage Landen verdwijnt het gotisch schrift in de loop van de eerste helft van de 16de eeuw. Maar in het Heilig Roomse Rijk der Duitse Natie blijft het veel langer in gebruik. Vermits gedetailleerd archiefonderzoek voor vele centra ontbreekt, blijven dateringen noodgedwongen relatief vaag, ook omdat het vaak erg moeilijk is om archiefteksten met concrete zegels in verband te brengen. Loden zegels vergelijken met wassen zegels van dezelfde stad biedt een andere mogelijkheid om chronologische aanknopingspunten te vinden.

Er is echter weinig systematisch onderzoek op dit terrein. De resultaten van onderzoek naar de evolutie van stadszegels is daarenboven vaak erg verspreid gepubliceerd in soms moeilijk vindbare tijdschriften of monografieën. Het is daarom niet verwonderlijk dat dateringen vaak beperkt blijven tot de aanduiding van een of twee eeuwen. Hoewel de Franse Tijd meestal een bestuurlijk en iconografisch breekpunt betekent voor zegels van overheidsinstellingen is dit niet het geval voor private zegels. In tegendeel, gedurende de eerste decennia van de 19de eeuw blijven loden scharnierzegels bij textielabrikanten erg populair als een

soort van oorsprongsmerk waarna ze naadloos afgelost worden door andere vormen van merkaanduiding om uiteindelijk te evolueren naar productmerken zoals we die vandaag kennen.

Terminologie

Loden zegels worden in eigentijdse Nederlandstalige teksten meestal kortweg *lo(o)d/ten* (= *plombs / Plomben*) genoemd. Voor het aanbrengen van dergelijke zegels wordt meestal hetzelfde woord gebruikt (*plomber / plombieren*). Hoewel de termen *lood* en *loodje* ook vandaag nog in de volksmond gebruikt worden, zijn ze weinig precies en kunnen tot verwarring leiden omdat hetzelfde woord ook gebruikt wordt om een breed gamma aan loden penningen aan te duiden die noch naar vorm noch naar functie iets gemeen hebben met loden zegels.

Afgelopen decennia heeft de uitdrukking lakenlood (= *plomb de draperie* of *plomb de drapiers / (broad) cloth seal*) aan populariteit gewonnen. De term *lakenzegel* lijkt minder gebruikelijk te zijn. Sommigen zijn er zich echter van bewust dat loden zegels niet alleen voor *laken*, een geweven wollen stof met specifieke kenmerken, gebruikt werd maar ook voor andere wollen stoffen zoals Leids *deeken* maar daarnaast ook voor stoffen uit linnen of katoen of andere 'weefsels' zoals visnetten. Tenslotte is het misleidend om een loden zegel 'lakenzegel' te noemen als datzelfde zegel uitdrukkelijk verwijst naar bijv. satijn of een andere textielsoort. Als men het over lakenzegels heeft dan moet men het logischerwijze immers ook hebben over 'linnenzegels', 'bombazijnzegels', 'dekenzegels', 'satijnzegels', 'sergezegels', 'zijdezegels' ... Om dergelijke al te specifieke uitdrukkingen te vermijden, gebruiken velen de bredere term textielzegel (= *plomb de textile / cloth seal of textile seal / Textilplombe, Tuchsiegel*). Maar ook deze term verwijst niet alleen expliciet naar een 'vanzelfsprekend' verband tussen loden zegels en textiel maar wekt daarenboven de indruk dat alle loden zegels overal en in alle periodes dezelfde functie vervulden. Niets is echter minder waar.

De term *pin(ne)lood*, die een lange geschiedenis heeft en nauw aanleunt bij de Engelse uitdrukking *riveted seal*, heeft het voordeel dat niet impliciet naar textiel verwezen wordt. De varianten in de vergrendelingspin - een, twee of meer pinnen - van dergelijke zegels maken een dergelijke algemene uitdrukking echter onvoldoende precies omdat het type en het aantal vergrendelingspinnen van belang kunnen zijn om de authenticiteit van zegels te bepalen. Daarom verdient de term *scharnierzegel* de voorkeur omdat op die manier het gemeenschappelijk element - het scharnier - dat alle subtypes met elkaar delen benadrukt wordt.

Deze term sluit ook beter aan bij het Franse *sceau à plateaux* en de Duitse uitdrukking *Scheibenplombe*.

Ook als men het gebruik van loden zegels om documenten te zegelen buiten beschouwing laat dan is er geen enkele reden om aan te nemen dat loden zegels gedurende de middeleeuwen en de moderne tijden uitsluitend als kwaliteitsmerk voor textiel gebruikt werden. Daarom dienen ook termen als *deelbewerkerlood* die impliciet een verband met textiel suggereren met de grootste voorzichtigheid gebruikt te worden. Textielindrukken, die aan de binnenzijde van sommige loden zegels voorkomen, betekenen immers niet noodzakelijkerwijze dat het zegel als kwaliteitsmerk voor textiel gebruikt werd, vermits textiel ook als verpakkingsmateriaal voor een brede waaier aan goederen geattesteerd is. Balen, pakken, scheepsvracht, tonnen, ketels, ... kunnen alle onder bepaalde omstandigheden met lood gezegeld worden. Vermits de precieze functie van loden zegels meestal in het ongewisse blijft, worden in beschrijvingen best meer algemene termen gebruikt zoals *lood*, *loden zegel* of *verzegeling* die de juiste functie in het ongewisse laten.

Terminologische varianten geïnspireerd door al of niet vermeende functies zoals *fiscaal lood*, *douanelood* ... verdienen hetzelfde voorbehoud. Om al die redenen is het wenselijk een terminologie te gebruiken die niet uitgaat van een veronderstelde functie van een loden zegel maar wel van een typologie gebaseerd op makkelijk herkenbare technische kenmerken en die aansluit bij de tradities van de archivalische zegelkunde.

De Herentalse loodjes zijn gevonden in Gdansk (Polen), een overslaghaven op de Hanzeroute. Vandaar voerden rivierschepen de handelswaar verder binnenland, tot o.a. Novgorod (Rusland). Door nieuwbouw op de plaats van de oude haven kregen archeologen en detectoristen de gelegenheid om de site te onderzoeken. Doordat de veengronden het materiaal optimaal conserveerden, o.a. door afsluiting van contact met de lucht, komen de loodjes vrij intact aan

de oppervlakte. Deze bevinden zich momenteel in een privécollectie, maar zullen binnen afzienbare tijd overgedragen worden aan het Brusselse Penningkabinet waar ze beschikbaar zijn voor verdere studie.

Griekenland 10 euro 2019 Renaissance vers van de €-pers

Griekenland geeft elk jaar een 10 euromunt uit met een zogenaamde Europa-ster. Het thema dit jaar is *de Renaissance*, letterlijk 'wedergeboorte' en slaat op de periode die volgde op de Middeleeuwen.

De stad Firenze, met haar spreuk *Carpe Diem* (pluk de dag), wordt gezien van waaruit de beweging zich verspreidde over Italië en daarna over de rest van Europa. De renaissance drong echter niet geheel door in Griekenland omdat

sommige gebieden nog behoorden tot het Ottomaanse Rijk. De Griekse kunstenaar Domenikos Theotokopoulos (1549-1614) staat met buste op de voorzijde van de munt. Opvallend is dat er een mooie paarse gloed wordt weergegeven achter de waarde aanduiding 10 EYPO. Centraal op de keerzijde: het Griekse wapenschild met de tekst ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ 2019 en het logo van de Europa-ster. De munt wordt geleverd in een luxe-etui en met een genummerd certificaat.

Duitsland 20 euro 2019 '100 Jaar Grondwet van Weimar'

De Grondwet van Weimar (1919) was een belangrijke stap in de totstandkoming van het huidige Duitsland. Deze Duitse republiek werd de *Weimarrepubliek* genoemd. De Grondwet van Weimar bepaalde de taken van de overheid en de grondrechten van haar burgers.

O.a. vrouwen kregen kiesrecht en een referendum werd ingebouwd, Duitsland als monarchie behoorde tot het verleden en d.m.v. een eerlijk rechtssysteem hadden alle Duitsers hetzelfde kiesrecht. Deze Republikeinse

Grondwet was van kracht 1919-1933. Het is dus 100 jaar geleden dat deze Grondwet in werking trad en er werd besloten deze 20 euromunt uit te geven. Op de voorkant van de munt staan, in een cirkelvorm vier teksten: in de buitenste: *100 Jahre Weimarer Reichsverfassung*, in de tweede ring: *Artikel 1. Das Deutsche Reich ist eine Republik*, in de derde ring: *Die Staatsgewalt geht vom Volke aus*. Tot slot in de vierde ring de jaartallen 1919 en 2019. In het midden: een ingekleurde Duitse vlag. Op de achterkant: *Bundesrepublik Deutschland* en de waarde aanduiding: 20 EURO, met centraal de Duitse adelaar. De munt, verpakt in een bedrukte munthouder, is gemaakt van Sterling Zilver (Ag 925).

2

5

7

8

nr	land	munt		kwal	mat	inzet	
1	Rome	Republiek	denarius Mn Cordius Rufus / Venus Verticordia	ZG/F	Ag	15.00	
2		Constantius II	AE – FEL TEMP REPARATIO 348-350	F	AE	1.00	
3		Valens	AE – Securitas Reipublica 364-378	ZG/F	AE	1.00	
4	Brabant	Filips II	korte – Antwerpen	ZG/F	Cu	2.50	
5		Maria-Theresia	schelling – Antwerpen 1750	F	Ag	2.50	
6	Doornik	Albrecht & Isabella	dubbele denier 1608	F	Cu	5.00	
7	Brugge	broodpenning	St-Walburgakerk Brugge 1714	ZF+	Pb	10.00	
8	Luik	Theodoor de Baviere	dubbel oord 1752	F	Cu	1.00	
9	België	Gent	10 + 25 centiemmen, noodgeld 1920	Pr	karton	5.00	
10		Leopold I	5 francs 1847	F	Ag	20.00	
11		Leopold I	20 centimes 1860	F	CuNi	5.00	
12		Leopold II	10 centimes 1895 FR	F	CuNi	1.00	
13		Leopold II	5 centimes 1898 VL	ZF	CuNi	1.00	
14		Leopold II	1 frank, herdenking 1880 FR	F	Ag	1.00	
15		Leopold II	10 centimes 1901 FR	ZF	CuNi	3.00	
16		Albert I	20 francs – pos. B 1933 FR	ZF	Ag	5.00	
17		Albert II	250 frank - Benelux 1994	Pr	Ag	12.00	
18		Albert II	250 frank – Koningin Astrid 1995	FDC	Ag	12.00	
19		Albert II	250 frank - Boudewijnstichting 1996	FDC	Ag	12.00	
20	China	Kwantung	20 cents 1909/1911	ZF	Ag	12.00	
21	Curaçao	Wilhelmina	1/4 gulden 1900	ZG	Ag	1.00	
22	Duitsland	Aachen	3 kopermunten, periode 1737-1799	div	Cu	1.00	
23		Pruisen	2 1/2 groschen 1871 A	F/ZF	Ag	1.00	
24		Derde Rijk	3 x 1 mark, ateliers D+G+F 1934	ZF	Ni	1.00	
25		DDR	5 mark 1976	ZF	CuNi	1.00	
26	Frankrijk	Napoleon	1 franc – B (Rouen) 1808	ZG	Ag	1.00	
27		Republiek	20 centimes 1851 A	F/ZF	Ag	5.00	
28		Republiek	1 franc 1914 + 2 francs 1902	div	Ag	4.00	
29	Gr-Britannië	Georges V	half crown 1930	F/ZF	Ag	15.00	
30	Oostenrijk	Republiek	5 euro 2007	FDC	Ag	5.00	
31		Republiek	herslag van 2 dukaten 1642 1963	FDC	Ag	6.00	
32	Polen	Republiek	2 zloty 1968 + 1969 en 10 zloty 1973	div	CuNi	1.00	
33	Roemenië	Republiek	10 bani 1867	ZF	Cu	7.00	

20

23

24

29

34

37

39

47

nr	item	beschrijving	kw	mat	inzet
34	Rusland	Nicholas I 3 kopeck E.M. (C# 146.1)	1843	F	AE 5.00
35	Singapore	Republiek 10 dollar, in etui	1980	FDC	Ni 8.00
36		Republiek 5 dollar, in etui	1988	FDC	CuNi 8.00
37		Republiek 10 dollar, in etui	1983	FDC	Ni 10.00
38	Straits Settl.	Edward VII 5 cent	1910	ZF	Ag 5.00
39	USA	Republiek quarter dollar	1911	ZF	Ag 10.00
40	loten	Noorwegen: 3x 25 öre: 1924 + 1947 + 1956		ZF	CuNi 1.00
41		België: 91 stuks: 1 + 2 centimes met leeuw, vanaf Leopold I		div	Cu 1.00
42		Mozambique: reeks van 9 munten	2006	FDC	div 1.00
43		Zwitserland: 12 munten: 1 + 2 rappen		div	div 1.00
44		wereld: album met +- 245 munten, ook enkele penningen		div	div 1.00
45	penningen	Waroqué, koninklijk bezoek	1903	Pr	AE 1.00
46		Frankrijk, Napoleon III – Wereldtentoonstelling	1867	Pr	AE 1.00
47		Frankrijk, Jeanne d'Arc – Orléans/Reims/Rouen		Pr	AE 1.00
48	penning	privé uitgifte Muntpost 20 euro Liechtenstein – gehalte .925		FDC	Ag 15.00

nr	item	beschrijving	kw	mat	inzet
49	penningen	privé uitgifte Muntpost 20 euro Zweden – gehalte .925	FDC	Ag	15.00
50		privé uitgifte Muntpost 25 euro V.K. – gehalte .925	FDC	Ag	15.00
51		privé uitgifte Muntpost 20 euro Oostenrijk – gehalte .925	FDC	Ag	15.00
52		privé uitgifte Muntpost 50 euro Portugal – gehalte .925	FDC	Ag	15.00
53		privé uitgifte Muntpost 20 euro Nederland – gehalte .925	FDC	Ag	7.50
54	sets	verzamelset met 35 munten: IndoChina-Annam-Vietnam	div	div	1.00
55		6x verschillende coincards Nederland: 35€ nominaal	FDC	div	30.00
56		Shell-penningen editie "luchtvaart", in etui	FDC	Fe	5.00
57	divers	zilveren muntarmband, intact met sluiting - 17,2 gr	ZF	Ag	5.00
58		muntkoffer met 10 schuifjes (met sleutel)	-	-	5.00
59	tijdschriften	Muntkoerier (NL) - jaargang 2018 (11 ex)	-	-	1.00
60		Numismatisches NachrichtenBlatt (D) - jaargang 2016 (12 ex)	-	-	1.00
61	biljetten	Noorderwijk noodgeld 5 centiemen	1915	ZF	papier 15.00
62		Noorderwijk noodgeld 50 centiemen	1915	ZF	papier 15.00
63	biljetten	Grobbendonk noodgeld 5 centiemen	1915	ZF	papier 15.00

55

59

60

62

nr	item	beschrijving			kwal	mat	inzet	
64	biljetten	België	20 francs – '1919' (ex CGB)	17-05-1926	F/ZF	papier	200.0	
65		België	5 francs – type 1919	06-04-1938	F	papier	1.00	
66		België	5 francs – type London	01-02-1943	F	papier	1.00	
67		België	10 francs – type London	01-02-1943	F	papier	1.00	
68		Chili	5.000 pesos	2005	ZF	papier	1.00	
69		Groot-Brittannië	1 pound +500 lira Turkije		ZF	papier	1.00	
70		Italië	10.000 lire - Volta		ZF	papier	1.00	
71		Mexico	100 pesos	25-03-1982	ZF+	papier	1.00	
72		Oekraïne	vel met 10x 1 hryvnia	2014	FDC	papier	5.00	
73		Spanje	50 centimos	1937	ZF	papier	1.00	
74		Venezuela	5 biljetten	1989 - 1992	div	papier	3.00	
75	biljetten	wereld	10 verschillende biljetten		div	papier	1.00	

64

73

div = divers
Ag = zilver

F = fraai
AE = brons-koper

ZF = zeer fraai

Fe = ijzer

Pr = prachtig

Cu = koper

FDC = fleur de coin

Ni = nikkel

UNC = uncirculated

Al = aluminium

Sn = tin

Naam .....

Postnummer ..... woonplaats .....

Opdracht:

Breng de overeenkomstige letter bij het goede antwoord over in onderstaande tabel en bekom also het te zoeken woord.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

Schiftingsvraag:

Wat is de lengte van het touwtje-in-de-glazen-pot dat op onze bestuurstafel zal staan?

Om deel te nemen aan deze muntenpuzzel volstaat het deze strook duidelijk ingevuld, tijdens de clubactiviteit van 8 september, vóór 11u, te deponeren in de rode puzzelbox op onze bestuurstafel.

Zo maak je kans op de zilveren prijsmunt en een lekkere fles wijn!

PS. Er zullen tevens invulstrookjes klaarliggen op onze tafel. **Succes!!**

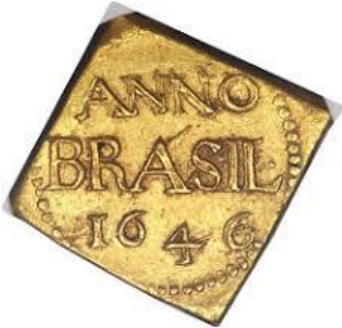
Johan Maurits Graaf van Nassau Siegen, Gouverneur-Generaal van de Geoctrooieerde West-Indische Compagnie.

Inleiding.

Wie kent niet het Mauritshuis, officieel het *Koninklijk Kabinet van Schilderijen Mauritshuis*, in den Haag. Een prachtige verzameling schilderijen, hoofdzakelijk uit de Gouden Eeuw, w.o. *Het meisje met de parel* en *Gezicht op Delft* van Johannes Vermeer, *de Stier* van Paulus Potter en de *Anatomische les* van Rembrandt van Rijn. Het Mauritshuis is van oorsprong een stadspaleis en werd gebouwd voor Johan Maurits, graaf van Nassau-Siegen de periode tussen 1633 en 1644 uit de opbrengsten van zijn inkomen als gouverneur-generaal van Nederlands-Brazilië. Vanwege de lichtgekleurde gevelstenen en zijn inkomsten vanuit de suikerrietteelt werd het stadspaleis ook wel het *Suikerhuis* genoemd.

Brazilië, gouden dukaat van 3 gulden, 1646

In 1636 werd **Johan Maurits** benoemd voor een periode van ruim 7 jaar als gouverneur-generaal van de West-Indische Compagnie in Brazilië. Na zijn terugkeer uit Brazilië in 1647 werd hij benoemd als stadhouder van het hertogdom Kleef en de graafschappen Mark en Ravenberg en betrok hij het Mauritshuis. Hij gebruikte de residentie tijdens bezoeken aan de Staten-Generaal en verhuurde het aan de Staten van Holland voor officiële gelegenheden. Na zijn dood in 1679 werd het Mauritshuis nog steeds gehuurd door de Staten van Holland.

Oprichting en voorgeschiedenis van de West-Indische Compagnie.

De *Geoctroyeerde West-Indische Compagnie*, de naam werd meestal afgekort tot WIC, was een bedrijf met een corporatieve structuur, zonder dat de leden, c.q. aandeelhouders, afzonderlijk aansprakelijk waren voor de beslissingen van het bestuur. De WIC bezat in de 17^e en 18^e eeuw het staatsmonopolie op de handel en scheepvaart op West-Afrika, op Amerika, alsmede het gebied en de eilanden tussen Newfoundland en de Straat van Magellaan. Hun belangrijkste doel was handel te drijven in deze gebieden. De achterliggende gedachte was de positie van Spanje en Portugal in Afrika en Zuid-Amerika aan te tasten en te verzwakken.

Spanje bood de republiek vrede aan, onder ook de voorwaarde dat deze zich zou terug trekken uit de vaart op Azië en Amerika. Uiteraard werd hierop negatief gereageerd door de Republiek. De VOC was begin 17^e eeuw opgericht en met hulp van de Britten lukte het steeds vaker om de monopoliepositie van de Spanjaarden en Portugezen in Azië te doorbreken en sterk te verzwakken. Door het 12-Jarig Bestand, tijdens de Tachtigjarige oorlog (1609-1621), werd de handel met 'de West' opgeschort, waardoor de aanvoer van zout, suiker en tabak vanuit de Caraïben stagneerde. Er werd dan ook veelvuldig onder vreemde vlag gevaren om nog een beperkte aanvoer naar de Nederlanden te kunnen behouden.

Brazilië, GWC, gouden dukaat van 6 gulden, ANNO 1645

Stadhouder Maurits van Oranje was voorstander voor het hernemen van de oorlog met Spanje, o.a. om de blokkades op te heffen. In 1619 ontdeed hij zich van zijn voornaamste tegenstander in dit conflict door Johan van Oldenbarnevelt te laten executeren d.m.v. onthoofding. In 1621 liep het Bestand af en werd de WIC opgericht, met als voornaamste doel om, o.a. door *kaapvaart* zoveel mogelijk afbreuk te doen aan alle Spaanse en Portugese activiteiten in de Amerikaanse regio. De *kaapvaart* werd een van de belangrijkste doelstellingen van de WIC. Het bewapenen van hun handelsschepen met kanonnen en militairen en het verstrekken van *kaapbrieven* was een normaal gegeven. De verovering van de *Zilvervloot* in de West in 1628 door Piet Hein was daar een sprekend voorbeeld van! In 1630 slaagde de WIC er in om een deel van (Noord-)Brazilië te veroveren op de Portugezen. Dit had echter dusdanig veel geld, energie en schepen gekost dat rond 1636 een permanente dreiging van faillissement voor de WIC aanwezig was. Hierop besloten de Staten-Generaal om een Gouverneur-generaal voor de WIC in Brazilië te benoemen en uit te zenden om orde op zaken te stellen: Johan Maurits van Nassau-Siegen werd hiervoor aangesteld.

Brazilië: Johan Maurits, ook wel 'de Braziliaan' genoemd.

Op 25 oktober 1636 vertrok de pas aangestelde Johan Maurits met een vloot, waarop ca. 3000 man, m.o.a. een hofarts, een hofprediker en een cartograaf, naar Brazilië. In Pernambuco ging hij aan land, vestigde zich daar en startte met de uitbouw van de bestaande vesting om zich te kunnen verdedigen tegen Spaanse en Portugese aanvallen. Er was grote behoefte aan werkkrachten in de suikerrieteelt, daarvoor zond hij in 1637 een grote oorlogsvloot naar West-Afrika, die het fort Elmina op de Portugezen veroverde. Elmina was een belangrijk trefpunt voor de aankoop van slaven, het fort werd gebruikt voor de tijdelijke huisvesting van deze slaven. In 1641 sloot hij een verdrag met de Portugezen, wat aan het eind juni 1641 weer door de Portugezen werd verbroken. Hij stuurde direct daarop een nieuwe oorlogsvloot van 21 schepen met ca. 2000 militairen naar Luanda in Angola waar, samen met Sao Tome, ook weer een slavendepot werd veroverd.

zilveren noedmunt van 40 stuivers, 1654

Johan Maurits was een voorbeeld van een vooruitstrevende gouverneur. Hij stichtte Mauritsstad, bouwde er het paleis 'Vrijburg' en voerde er een bestuur in. Hij was geïnteresseerd in flora, fauna, cultuur en stimuleerde het onderzoek naar het verwerven van kennis over het bestrijden van allerlei onbekende tropische ziekten. Tijdens zijn regeerperiode floreerde de suikerrieteelt in Brazilië, dit ondanks de regelmatig voorkomende schermutselingen met de nog steeds aanwezige Spaanse en Portugese planters. Echter in 1645, aan het einde van het verleende octrooi, stond de WIC er slecht voor. In 1647 maakte de WIC een doorstart met behulp van het gigantische bedrag van 1 ½ miljoen gulden, geleend kapitaal uit de

VOC. De Staten-Generaal nam in feite de verantwoordelijkheid over in de oorlogvoering tegen de Spanjaarden in Brazilië. In 1654 viel het doek definitief voor de 1^e WIC en werd het bedrijf ontbonden.

zilveren penning, Piet Hein, 1623

**NOCH SILVER GOVT NOCH
STAET DE DEUCT TE BOVEN
GAET**

Slavenhandel.

De reis begon in een van de vele Nederlandse havens. De VOC bracht vanuit Azië, als retourvracht regelmatig Kaurischelpen mee, die weer werden gebruikt als betaalmiddel voor de slavenhandel. Vanuit Nederland voeren de WIC-schepen naar één van de Nederlandse forten aan de Afrikaanse Goudkust, de belangrijkste waren Elmina en Accra. Betaling, bij aankoop in Afrika, werd ook gedaan met Provinciaal goud en zilvergeld, Spaanse zilveren reaalstukken en goederen uit Europa.

Mauritsstad - Slavenhandel in ruil voor suiker, Zach. Wagner, 1634.

Volwaardige slaven waren 15 tot maximaal 36 jaar oud. Bij aankomst in de Caraïben was de gemiddelde prijs voor een slaaf 150 tot 200 gulden, planters van suikerrietplantages kregen korting. De prijs moest wel betaald worden met een derde daarvan in suiker, het restant in geld. De schepen van de WIC namen dan op de terugreis weer suiker en zout mee terug, dit werd daarom ook wel de *driehoeksvaart* genoemd.

Gouden en zilveren noodmunten van Pernambuco.

Tijdens het bestuur van Johan Maurits werd er met de Europese gouden en zilveren munten handel gedreven in het Caraïbisch gebied, voor zowel de verkoop van slaven als voor de aankoop van suiker(riet). Na zijn vertrek in 1644 mondden de problemen met de aanwezige Portugezen in het *Recif van Pernambuco* in Brazilië uit in een oorlog, met als gevolg dat in 1645/1646 en in het laatste jaar, 1654, wegens gebrek aan muntspecie, noodmunten moest laten slaan in Pernambuco.

Pieter Jansen Bas ontving, in de instructie van 10 oktober 1645, de opdracht om over te gaan tot het slaan van noodmunten, van goud uit Guinea en West-Indië. Er werden gouden dukaten geslagen van 12, 6 en 3-gulden met het jaartal 1645 en 1646. (Scholten 1446-1450-1457), allen geslagen op een vierkant muntplaatje. Het gehalte werd niet bepaald omdat er in Pernambuco geen middelen voorhanden waren om het goud te essayeren. Jan Bruynsvelt werd genoemd als stempelsnijder. De aanmunting ging met grote moeilijkheden gepaard en met veel lekkage vooral tijdens het smelten van het goud door het barsten van de smeltkroezen. Deze gouden dukaten zijn allen extreem zeldzaam en komen zelden op de markt. In 1654 werden er weer, wegens gebrek aan muntspecie en goud, zilveren, eenzijdige noodmunten met het jaartal 1654 in Pernambuco geslagen. Het betreft 2 emissies van het zelfde type. De 1e emissie is een 12-stuiverstuk en de tweede emissie zijn 40, 30, 20 en 10-stuiverstukken (Scholten 1451-1455). Vermoedelijk door gebrek aan edel metaal zijn de stukken van de 2e emissie verhoudingsgewijs veel lichter. Alle denominaties zijn extreem zeldzaam en komen net als de gouden noodmunten zelden op de openbare markt.

Ad Lansen

Literatuur en Internet referenties.

De Munten van de Nederlandsche gebiedsdelen Overzee 1601-1948.
C. Scholten, 1951.

De schat van het vliegend Hert, Arent Pol, 1993.

Wikipedia: Mauritshuis, Johan Maurits van Nassau-Siegen, De Nederlandse slavenhandel in de 17^e en 18^e eeuw.

zo 1	EGMP Leuven- Bowling Anglo - Pleinstraat 53, Holsbeek EGMP ZW-Vlaan - Kartouchke, Ingelmunsterstr. Izegem Numismatica Edelweissje - 24e Intern. Ruilbeurs zaal St-Katarina, N. Cleynaertsiaan 1, 3500 Hasselt	9-12.30u 8-12u 8.30-14u
di 3	AEN Brussel - Bowlmaster, Rue Van Zande 45, 1080 Br.	vanaf 18u
za 7	EGMP Dendermonde -t'Klokske -Pijndersln 90, Denderm NK Hasselt - C.C. Parketzaal - Kunstlaan 5, 3500 Hasselt Gent West MC - Centr. Reinaert, Reinaertstraat 28, Gent Europese Verz. Beurs - St-Katelijnestr. 29, 1000 Brussel	12-16.30u 13-16.30u 12.30-16u 8.30-12u
zo 8	EGMP Herentals -St-Antonius- Kapucijnenstr Herentals Val de Salm - Salle Quartier de la Gare, 6690 Vielsalm Wase Ruilclub-Pyenbeke Stad.-Watermolenstr, St-Niklaas Nationale Ruilbeurs N.K. St-Truiden Oud Atheneum - Zoutstraat 6, St-Truiden Internationale Muntenbeurs VV Tilburg De Druiventros - Bosscheweg 11, Berkel Enschoot	8.30-12u 9-12u 9-12u 7-15u 9-15u
ma 9	EGMP Brugge - CM. - Kon. Astridlaan 2, St-Michiels-Br.	vanaf 19u
di 10	NK Zeeland- Hof Mondriaan, Vrijlandstr. 28, Middelburg	18.30-21u
wo 11	NK Brabant- Bar L Duc, Korenbrugstr., 's-Hertogenbosch	19.45-22u
vr 13	N.K. Berthout - Offendonk - Den Haes 8A, St-Kat-Waver	19-22.30u
za 14	EGMP Antverpia - Ruggehof, Fr V Dijkstraat 46 Deurne AEN Verviers- École St-fiacre, Rue du Husquet 26, Dison Gent West MC - Centr. Reinaert, Reinaertstraat 28, Gent Europese Verz. Beurs - St-Katelijnestr. 29, 1000 Brussel AEN Nijvel - XXVI Muntenbeurs Collège St-Gertrude - Faubourg de Mons 1, 1400 Nijvel Jean Elsen & ses Fils - Veiling 142 Tervurenlaan 65, 1040 Brussel	12.30-16u 8-12u 12-16u 8.30-12u 8-15u

zo 15	EGMP ZW-Vlaand. - Willem Tell - Brugsestr 20, Kortrijk AEN Luik - Centre 104 - Rue St-Gilles 104, 4000 Luik	13-16u 8.30-12u
di 17	N.K. Limburg - Le Teatre Hotel - Vrijthof 50, Maastricht	van 19.30u
za 21	MEDEC - Ruggehof - Fr. van Dijckstr. 46, 2100 Deurne Gent West MC - Centr. Reinaert, Reinaertstraat 28, Gent Europese Verz. Beurs - St-Katelijnestr. 29, 1000 Brussel	12.30-16u 12-16u 8-11u
	Muntmanifestatie 2019 Expo - Meidoornkade 24, Houten (NL)	9.30-16u
zo 22	EGMP Aalst - SC. Immerzeel - R. Novarumstraat 4, Aalst EGMP Tienen- 'tHoekske - Oude Leuvensestr. 93, Tienen AEN La Louvière - Coq Wallon - Place Mansart 7, La-L Wase Ruilclub - Den Hof - H. Heymanplein 7, St-Niklaas	9-12u 9-12u 8.30-12u 9-12u
za 28	Diestse Studiekring - Alckerlyczaal, CC. Begijnhof, Diest Gent West MC - Centr. Reinaert, Reinaertstraat 28, Gent Europese Verz. Beurs - St-Katelijnestr. 29, 1000 Brussel Achter Olmen - St-Jansberg - Weerterstwg. 135, Maaseik	14.30-18u 12-16u 8-11u 13-16u
	PaperMoneyFair Maastricht De Polfermolen - Plenkertstraat 50, Valkenburg a/d Geul	za 28 9-6u zo 29 10-4u

VAN ECCELPOEL - food & drinks with a (hi)story

VERSMARKT - WIJN - BIER - STERKE DRANKEN

*Vrije toegang in onze wijnkelder:
Dagelijks meer dan 50 wijnen te proeven!*

Van Eccelpoel
Lierseweg 20 - 2200 Herentals
014 21 26 93
bestellingen@vaneccelpoel.com
www.vaneccelpoel.com

Openingsuren:
Maandag: 12u - 18u
Dinsdag - Vrijdag: 09u - 18u
Zaterdag: 08u - 18u
Zon- en feestdag: 08u - 12u

zo 1 sep **Internationale Ruilbeurs Edelweissje Hasselt** 8.30-14u
zaal St-Katarina - N. Cleynaertlaan 1, Hasselt tel. 011-211189

zondag 8 september **Internationale Muntenbeurs Tilburg** 9-15u
Druiventros - Bosscheweg, Berkel-Enschot muntenbeurs@gmail.com

Jean ELSEN & ses Fils s.a.

NUMISMATISTS

za 14 sep **Veiling nr. 142** Tervurenlaan 65, 1040 Brussel
02-7346356 www.elsen.be info@elsen.be

za 14 sep **AEN Nijvel - XXVI Muntenbeurs** 8-15u
Collège St-Gertrude - Faubourg de Mons 1, Nijvel tel. 0479-775493

za 21 sep **MEDEC - Medailles & Eretekens** 12.30-16u
Zaal Ruggenhof - Frans Van Dijkstraat 46, 2100 Deurne
www.vereniging-medec.be h.j.jacobs@skynet.be 03-6455018

zaterdag 21 september **Muntmanifestatie 2019** 9.30-16u
Expo - Meidoornkade 24, Houten www.wbevenementen.eu

za 21 sep **Ruilbeurs Promotie van de Medaille** 14.15-18u
Eurovolley Center - Beneluxlaan 22, Vilvoorde andrepoels@telenet.be

za 28 sep **Diestse Studiekring voor Numismatiek**
2 lezingen en ledenveiling
Numismatische rondleiding Expo '58 - Régis Renard
Munten Vermeulenstraat Tongeren - Julie Van Roy
Elckerlyczaal - Begijnhof, Diest muntmeester.be

za 28 sep (9-18.30u) **PaperMoneyFair Maastricht** zo 29 (10-16u)
zaal de Polfermolen - Plenkertstraat 50, Valkenburg a/d Geul (NL)
eijsermans-events@t-online.de www.papermoney-maastricht.eu

COIN & MEDAL FAIRS

HJR Fine Arts sprl

Hadrien J. Rambach, expert

Rue du Noyer 282-28
1030 Bruxelles

☎ +33 659 604 736

✉ coinadvisor@yahoo.co.uk

Numismatique

Conseil pour l'achat et la vente
de monnaies antiques d'exception

Glyptique

Étude, achat et vente de pierres gravées
antiques, Renaissance et néoclassiques

Hadrien J. Rambach

Représentant pour la Belgique

MAISON PALOMBO GENÈVE

Prise de dépôts pour vente aux enchères

Cabinet Numismatique Maison Palombo

24 rue de la Cité
1204 Genève (Suisse)

☎ +41 223 109 197

✉ palombo.geneve@gmail.com

Comptoir Marseillais de Bourse

22 la Canebière
13001 Marseille (France)

☎ +33 491 549 394

✉ palombo@wanadoo.fr

Change et Numismatique Toulonnais

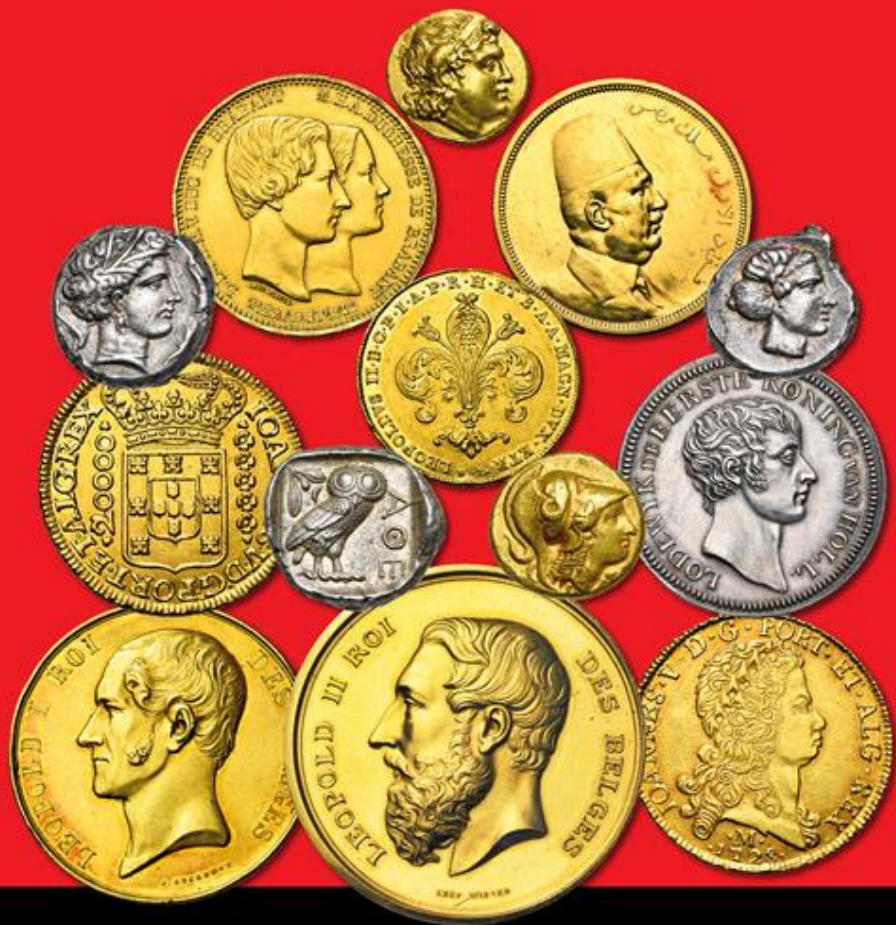
28 avenue Jean Moulin
83000 Toulon (France)

☎ +33 494 935 136

✉ comptoirdechange@wanadoo.fr

JEAN ELSEN & ses Fils n.v.

VEILING 141 · 14 SEPTEMBER 2019

ONZE EXPERTEN SCHATTEN GRATIS UW VERZAMELING EN BETERE
MUNTEN DIE WORDEN INGELEVERD VOOR ONZE VEILINGEN.
DE CATALOGUS WORDT IN HEEL DE WERELD VERSTUURD.
OP ONVERKOCHTE LOTEN ZIJN ER GEEN KOSTEN.

Tervurenlaan 65
B-1040 Brussel

Tel: +32-2-734.63.56
Fax: +32-2-735.77.78

info@elsen.eu
www.elsen.eu